
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.1

ШЕСТОПАЛОВА Людмила,

к. ю. н., с. н. с., професор кафедри загальноправових дисциплін
Київського національного торговельно-економічного університету

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРАВА

Досліджено юридичну відповідальність як обов'язковий структурний елемент, ознаку та комплексний міжгалузевий інститут права. Визначено роль юридичної відповідальності в системі права в широкому розумінні, а також її місце в структурі права. Доведено, що юридична відповідальність як інститут права – це складна, багатовимірна категорія. Обґрунтовано, що показником ступеня гуманістичного розвитку правових відносин у конкретному суспільстві є комплексність, дифузність, синергетичність, діалектичність юридичної відповідальності та її матриця.

Ключові слова: відповідальність, негативна юридична відповідальність, позитивна юридична відповідальність, правовий інститут, структура права, юридична відповідальність.

Шестопалова Л. Юридическая ответственность в структуре права.
Исследована юридическая ответственность как обязательный структурный элемент, признак и комплексный межотраслевой институт права. Определена роль юридической ответственности в системе права в широком смысле, а также ее место в структуре права. Доказано, что юридическая ответственность как институт права – это сложная, многомерная категория. Обосновано, что показателем степени гуманистического развития правовых отношений в конкретном обществе является комплексность, диффузность, синергетичность, диалектичность юридической ответственности и ее матрица.

Ключевые слова: ответственность, негативная юридическая ответственность, позитивная юридическая ответственность, правовой институт, структура права, юридическая ответственность.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми дослідження обумовлена подальшим поступом правової держави Україна та розвитком

її громадянського суспільства, а також змінами, що неминуче відбуваються в національній системі права, орієнтованій на європейський (і західний загалом) правовий простір, у вітчизняній і міжнародній політиці, економіці та культурі.

У системі правового регулювання суспільних відносин юридична відповідальність набуває дедалі більшого значення, стаючи втіленням загальних правових принципів, зокрема: справедливості, юридичної рівності суб'єктів права, невідворотності покарання, пріоритету відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів. Оскільки право як суспільний феномен є матрицею (у системі координат суспільства), мірою свободи та справедливості, відповідальність – це обов'язкова умова його існування та й існування правової держави як такої. Об'єктивно без юридичної відповідальності неможливо уявити будь-яку національну систему права та міжнародне право. Якщо в системі права немає відповідальності, то така система незначуща.

Юридична відповідальність як правова категорія та міжгалузевий інститут права чи вид правовідносин або принцип є одним із найбільш досліджуваних питань. Проте наукові дебати щодо сутності та змісту цього поняття, класифікації видів, цілей, функцій, форм, підстав, меж, критеріїв визначення тощо не припиняються. Окремі політико-правові процеси, що відбуваються в нашій державі, особливо гальмування протидії корупції, заявлених реформ, наприклад, судової, відновлення миру на частині територій Донецької та Луганської областей, відновлення територіальної цілісності держави (особливо повернення АР Крим) висувають нові виклики щодо теоретичного розуміння, юридичної формалізації та практичної реалізації юридичної відповідальності та її ролі в системі стримувань від порушення права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна юридична наука питання юридичної відповідальності досліджує спорадично, проте на дисертаційному рівні галузеві види юридичної відповідальності піддаються традиційному аналізу, але ґрунтовні загальнотеоретичні дослідження та аналіз окремих видів юридичної відповідальності за іншими критеріями є поодинокими. Юридичну відповідальність лише як «певні обмеження примусового характеру» розглядає І. Ткаченко [1], А. Машков досліджує юридичну відповідальність як «різновид правовідносин» [2], О. Мисак – як «правовідношення між суб'єктами права і системою соціального контролю (в особі її органів) у зв'язку зі здійсненням суб'єктом правової поведінки» [3], натомість Н. Берлач стає на захист позитивної юридичної відповідальності [4] тощо.

Разом з тим, теорій неопозитивної та неонегативної юридичної відповідальності в Україні не розроблено, не висвітлено загально-теоретичних питань повної та обмеженої (часткової) і спеціальної юридичної відповідальності, співвідношення юридичної відповідальності та невинуватої поведінки, позитивної відповідальності органів влади, посадових осіб, спеціальних суб'єктів права, не створено вичерпних

теоретичних моделей юридичної відповідальності в приватному та публічному праві, а також чітко не знайдено їх місця в структурі права.

Мета статті – поглиблення теорії юридичної відповідальності на підставі визначення місця і ролі юридичної відповідальності через її сутнісні характеристики.

Матеріали та методи. Інформаційною базою дослідження стали праці вітчизняних науковців останніх років і чинні норми права України в комплексі. Використано загальнонаукові та спеціально-наукові методи, зокрема: структурно-системний – для з'ясування субординаційних і семантико-юридичних зв'язків досліджуваного предмета із суміжними правовими категоріями; синергетичний – для визначення в «природному» хаосі «живого» права та права в широкому його розумінні ступеня упорядкованості його складових, до яких належить і інститут юридичної відповідальності; порівняльно-правовий і лінгво-правовий – з метою визначення змісту юридичних понять і термінів та ін.

Результати дослідження. Відповідальність – загальносоціологічна та соціально-правова категорія, а юридична відповідальність є обов'язковим структурним елементом права. Якщо поняття права (права як сутності) як притаманний лише людському суспільству феномен найширше розуміють саме як міру рівності, свободи та справедливості людей у суспільстві, що співвідноситься з рівнем розвитку останнього, то до його системи входять певні – статичні та динамічні; первинні (материнські) і вторинні – елементи, що утворюють його відповідну структуру. Тобто, право є структурованою системою з лінійними (вертикальними – ієрархічними; горизонтальними) та нелінійними зв'язками. У цьому сенсі право розуміється як єдність правових норм, правосвідомості та правовідносин, тобто як сукупність усіх елементів правової дійсності (правової системи, а саме: комплекс узгоджених і взаємозалежних правових засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання (норми права, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини та ін.) в єдності, статиці та динаміці.

Склад (структура, будова) і є статичною (або структурною) характеристикою права, його внутрішньою формою та змістом. Натомість динамічний (функціональний) аспект поєднує виникнення, розвиток, взаємодію його складових як між собою, так і з іншими соціальними явищами [5, с. 10]. Право – впорядкована система, а впорядкованість і структурованість є ознаками окультурення суспільства (суспільних відносин – щодо права), ознакою культури, культурності.

Право є багатовимірним. «Право як система – це складне багаторівневе поняття, разом з тим, вона так влаштована, що її утворюють дві основні сфери – публічне та приватне право. Поряд з цим для права характерна ієрархія її складових елементів: 1) ієрархія рівнів системи (система права – галузь права – інститут права);

2) ієрархія структур системи (основні галузі – комплексні галузі – комплексні інститути права)» [6, с. 224], де система права – це сукупність усіх чинних юридичних норм певної держави, згрупованих за однорідними підставами.

Ієрархічна структура – це певна сукупність, якась множина елементів певного цілого, що частково упорядкована таким чином, що існує тільки один елемент з цієї множини, який не має попереднього, а всі інші елементи мають лише один попередній. Ієрархічна структура будь-чого – це багаторівнева, ступінчаста форма організації об'єктів із чітко визначеною, усталеною належністю об'єктів нижнього рівня певному об'єкту верхнього рівня. Таку структуру зазвичай графічно представляють у вигляді дерева.

Структура права – це внутрішня побудова права, спосіб організації та взаємодії його елементів. У структурі права розрізняють елементи за: субординацією у правовому регулюванні – матеріальне і процесуальне право; функціональним призначенням – регулятивне і охоронне право; предметом та методом правового регулювання – публічне і приватне право.

Якщо структура – це певна організація зв'язків і відносин між підсистемами й елементами цієї системи, а також самий склад цих підсистем та елементів, кожному з яких відповідає певна функція, то система розуміється як об'єднання різноманітних явищ в одне, проте строго розподілене, окреме ціле, елементи якого займають свої чітко визначені місця і володіють як спільним, так і особистими характеристиками.

Як зазначає М. Козюбра: «Для вітчизняної системи права, як і для багатьох інших систем (особливо континентальної Європи) важливим є поділ на публічне і приватне, матеріальне і процесуальне, регулятивне й охоронне право, а також на різні галузі права» [7, с. 28]. Тобто, визначаючи систему права як «внутрішню будову права та зв'язки між її елементами», М. Козюбра до структури права логічно відносить: суб'єкт права, норму права, інститут права, підгалузь права, галузь права та підсистему права (сукупність інститутів і галузей права, які регулюють комплекс суспільних відносин за допомогою подібних методів правового регулювання (публічне і приватне, матеріальне і процесуальне, регулятивне й охоронне право). У структурі права норма права є базовим елементом, а людське начало суб'єкта права відіграє визначальну роль у формуванні та функціонуванні структури системи права [7, с. 29].

Юридична відповідальність якраз є одним з багатьох інститутів права, міжгалузевим, комплексним, особливим інститутом права, що проникає практично в усі галузі та підгалузі права, підсистеми права, перетворюючись на принципову ознаку права, його правову матерію, правову реальність саме завдяки вмісту субінститутів позитивної та негативної юридичної відповідальності і, за Е. Роджерсом, їх «дифузії» [8]

(взаємопроникнення норм) у праві та матеріалізації цілей права в них. Проте субінститут негативної юридичної відповідальності теоретично розроблено й унормовано більш детально, але навіть класифікація за галузевим принципом залишає багато питань. Правопорушення норм однієї галузі права можуть тягнути за собою відповідальність, передбачену іншими галузями права, тощо.

Інститут права є системою відносно відособлених правових норм у межах певної галузі права, що регулюють окрему групу (вид) взаємозалежних суспільних відносин, а предмет їх регулювання значно вужчий за предмет галузі права. Це, власне, частина предмета галузі права, окремі аспекти суспільних відносин. Інститут права, на відміну від галузі права, «подрібнює» функції до завдань, часом специфічних.

Формалізація інституту права полягає у виокремленні певної групи норм права, що регулюють певний вид однорідних суспільних відносин, забезпечуючи цілісне та відносно самостійне й завершене правове регулювання для досягнення загальної мети на підставі своїх принципів, призначення, з використанням особливих юридичних конструкцій, термінології, понять, виконуючи свої особливі завдання.

Юридична відповідальність як інститут права – це багатомірна категорія. Вона може виступати як: варіант і спосіб правового регулювання суспільних відносин не лише у вигляді встановлення заборон, але й заохочення тощо; засіб зміцнення громадянського суспільства, законності та виховання правосвідомих громадян; метод підвищення громадського порядку і рівня правової культури; принцип діяльності правової держави.

Наявність юридичної відповідальності логічна й обов'язкова для нормального розвитку держави та суспільства загалом. Норми юридичної відповідальності, об'єднані в міжгалузевий інститут права, упорядковують суспільні відносини, правові взаємовідносини між членами цивілізованого суспільства, що сприяє правовому прогресу.

Виокремлено низку особливостей інституту юридичної відповідальності з огляду на його місце в структурі права, що полягають у такому:

➤ юридична відповідальність присутня в усіх правових системах усіх держав світу, їй притаманні ті ж власні ознаки, як і національній правовій системі. Удаючись до термінології філософії права, синергетику структурування національного права та норм права в правовій системі можна вважати національним феноменом. Синергетичність притаманна й юридичній відповідальності (це ознака самоорганізації інституту права в системі права, їх упорядкування, внаслідок чого система набуває нових властивостей). Як зазначає С. Сливка, зміна лише одного елемента національного права на іноземний вплив на втрату якості національного права, може спричинити втрату сили правового регулювання [9, с. 194]. Зосередження в інституті юридичної відповідальності певного набору правових норм корелює з характерними юридичними ознаками національного права;

➤ конфігурація (гештальт) юридичної відповідальності у просторі виходить за межі нормативної площини, особливо через позитивну юридичну відповідальність в її складі, і пронизує право не лише як єдність правових норм (нормативний підхід), але і як єдність правосвідомості та правовідносин, усю матерію правової дійсності. Юридична відповідальність як комплексне утворення є складовою будь-якої правової поведінки – чи то суспільно-схвалюваної, дозволеної чи рекомендованої (змодельованої) нормами права, чи то несхвалюваної, забороненої, караної;

➤ оскільки право є людським витвором, то ступінь розробленості в ньому юридичної відповідальності і її сенс свідчать про ступінь правової свідомості певного суспільства;

➤ інститут юридичної відповідальності є міжгалузевим, комплексним і складним: його субінститути негативної та/або позитивної відповідальності – присутні в усіх галузях і підсистемах права. Застосовуючи лінгво-юридичний підхід, визначено, що міжгалузеві інститути здебільшого складаються з двох чи більше субінститутів, але норми права об'єднані в них за предметом правового регулювання (його частиною) і не «поляризуються», а субінститути юридичної відповідальності, утворюючи один інститут і маючи багато спільних рис, однак, мають різний характер. Проте субінститути позитивної та негативної юридичної відповідальності, перебувають у постійній взаємодії, взаємопроникненні та взаємопов'язаному (також історико-культурному) розвитку, комплексно використовуючи в процесі «правової інфільтрації» загальних суспільних відносин усі їх аспекти та характеристики, всі зв'язки та відмінності. Тобто юридичній відповідальності притаманний діалектичний характер;

➤ юридична відповідальність може розглядатися як засіб досягнення цілей, корисних для індивіда, суспільства та держави, що або узгоджуються між собою (позитивна юридична відповідальність), або не узгоджуються (на рівні правосвідомості, правової психології, правової ідеології);

➤ юридична відповідальність, з позицій юридичного лібертаризму, який розглядає право як зв'язаність свободи та відповідальності, – це умова та показник ступеня розвитку правових відносин у конкретному суспільстві. «Розвиток громадянського суспільства передбачає не тільки і не стільки дотримання заборон, але й активне застосування та дотримання суб'єктивних прав, активну громадську позицію, самоконтроль. Отже, юридичну відповідальність необхідно розглядати як правовідношення між суб'єктами права і системою соціального контролю (в особі її органів) у зв'язку зі здійсненням суб'єктом правової поведінки – правомірної чи неправомірної» [3, с. 132];

➤ юридична відповідальність – це екстракт правової відповідальності (як ознаки права; право завжди відповідальне, безвідповідальне право є неправомірне, сваволя), відповідальності права та конкретизує останню,

адже юридична відповідальність у конкретних правових відносинах і нормі права конкретизується та не може виходити за межі цих правовідносин. Особа, суб'єкт права відповідальний у межах певних правових відносин, а не через свою абсолютну свободу, яка також зводить право до сваволі;

➤ виокремлено групу правових норм, які утворюють інститут юридичної відповідальності, невід'ємно пов'язану практично з усіма іншими нормами та інститутами права, на відміну від інших інститутів права, органічні зв'язки яких не перетинають лінії однієї підсистеми, галузі чи навіть підгалузі права. Лінгвістичний (або герменевтичний) аналіз свідчить, що іменник «відповідальність», який є головним у терміносполуці «юридична відповідальність», утворено від перехідного (транзитного) дієслова «відповідати», за яким має слідувати іменник у знахідному відмінку, а дієслово виражає спрямовану дію саме на цей предмет, що позначається іменником у непрямому відмінку («юридична відповідальність за...» певні діяння, унормовані будь-якою галуззю права);

➤ інститут юридичної відповідальності – у праві, підсистемах права, галузях права – у ранжирі з іншими інститутами посідає одне з провідних місць і є більш ємним, ніж деякі інші;

➤ правові норми інституту юридичної відповідальності виконують як власні, конкретні завдання, так і загальні завдання права. «Єдність цілей визначає взаємодією негативних та позитивних значень юридичної відповідальності» [3, с. 132];

➤ особливі завдання інституту юридичної відповідальності також впливають з призначення права в цілому, його функцій, зокрема онтологічної функції права як особливої реальності, та зумовлені ступенем правової урегульованості суспільних відносин;

➤ її теоретичні юридичні конструкції в особі позитивної юридичної відповідальності можуть сягати за межі офіційної «нормативності» права;

➤ у комплексності інституту юридичної відповідальності, який поєднує субінститути негативної та позитивної юридичної відповідальності, віддзеркалюється альтернативність характеру належних людині прав та глибокий філософський зміст культури;

➤ баланс між негативною та позитивною юридичною відповідальністю в суспільстві, де прерогативою є права та свободи індивідів, упроваджує загальноцивілізаційні досягнення в регулювання суспільних відносин, постійно зміщується в бік позитивної відповідальності;

➤ з прискореним розвитком суспільних відносин провідну роль у їх регулюванні дедалі більше відіграватиме саме субінститут позитивної юридичної відповідальності (а не негативної), оскільки юридична відповідальність – це свідомий вибір виду правової поведінки (правомірної чи неправомірної); тим більше, інститут права утворює сукупність правових норм, які вбирають культурні норми, і жодна культурна

.....

норма не має бути порушена в процесі чи в результаті правової поведінки. Позитивна юридична відповідальність, характерна для правомірної поведінки, відбиває нормативну поведінку в праві. Їй притаманні такі ознаки, як поширеність, масовість, регулярність, загальна прийнятність і бажаність;

➤ прогресивні зміни співвідношення системи заборон і дозволів, стримувань і противаг, з одного боку, спричиняють посилення субінституту негативної юридичної відповідальності, а з іншого, – пониження до розумності його верхньої межі і зменшення охоплюваного ним ареалу правових відносин, на противагу субінституту позитивною юридичної відповідальності. С. Сливка зазначає, що «свобода людини не може бути безмежною. Вона повинна мати обмеження, границі, бо в іншому разі вона на кожному кроці буде перетворюватися на свавілля. Такими границями можуть бути норми і цінності, культивовані релігією, мораллю, правом» [9, с. 136];

➤ позитивна юридична відповідальність «наступає» на негативну, скеровує юридичну відповідальність, визначає вектори її розвитку. У терміносполуці «юридична відповідальність» головним є віддієслівний іменник (відповідальність), який позначає стан, режим, результат, містить діяльнісний, біхевіоральний аспект, передбачає правові вчинки, продовжуване правове діяння, і в цьому аспекті визначає розвиток правової активності, прогрес правової свідомості індивідів;

➤ ступінь юридичної відповідальності, особливо позитивної, різних суб'єктів права співвідноситься з їх правовим статусом у правовідносинах і нормах права, причому суб'єкти права, наділені правозастосовчими функціями, мають вищий рівень юридичної відповідальності, ніж ті, яким такі функції не притаманні. Проте окремі суб'єкти права мають обмежену юридичну відповідальність, зокрема в силу своїх повноважень і місця в системі державних органів (наприклад, у правовому полі України це стосується індемнітету народних депутатів, імунітету (недоторканності) судді, президента, народних депутатів). Такі суб'єкти права володіють звуженими можливостями зазнати негативної юридичної відповідальності в повному обсязі за ті діяння, за які інші суб'єкти права відповідатимуть без застережень. Тут юридичну відповідальність можна сприймати і як ознаку правосуб'єктності та деліктоздатності. Обмеження юридичної відповідальності для таких учасників правовідносин пояснюється, насамперед, загальними інтересами суспільства, яке «винаймає» (обирає) представників для здійснення управління в суспільстві та захисту його членів.

Класифікуючи юридичну відповідальність як угруповання норм права в інституті права за галузевою ознакою (на конституційну, дисциплінарну, цивільно-правову, кримінально-правову, адміністративно-правову, матеріальну та інколи деякі інші види: міжнародну, процесуальну, екологічну, сімейну, фінансову, податкову, ювенальну тощо), виділяють загальну та спеціальну відповідальність. Спеціальну

відповідальність закріплено «спеціальними» нормативно-правовими актами (законами, статутами, положеннями тощо), які визначають особливості правового статусу окремих суб'єктів права (наприклад, законодавством про статус суддів, державних службовців, військових, працівників правоохоронних органів). Така відповідальність може бути підвищеною і конкретизованою, порівняно із загальними суб'єктами права, а процедури притягнення до негативної юридичної відповідальності за правопорушення у зв'язку зі службою – більш складними та деталізованими. До цього слід додати й більш широкий зміст її правових приписів і більш суворі заходи до правопорушників.

За функціональним підходом, юридична відповідальність як інститут права сформувалася історично й об'єктивно, виникла і розвивалася в лоні права. Штучне формування його сукупності норм мало (має) місце лише при невдалому позитивістському регулюванні суспільних відносин [10, с. 163]. Якщо, з процесуальної (правозастосовної) точки зору, ділити форми реалізації субінституту юридичної відповідальності на судову та адміністративну, то субінститут позитивної юридичної відповідальності, крім цих, може мати невизначену кількість форм реалізації, що свідчить про його потенціал та більші можливості.

Норми права, що утворюють міжгалузевий інститут юридичної відповідальності, втілюють у своєму змісті, у своїх юридичних конструкціях (за галузевим принципом) і власний набір принципів (наприклад, законності, обґрунтованості, невідворотності, доцільності, індивідуалізації тощо), характеризуються єдністю цілей, але основні цілі в межах субінститутів позитивної та негативної відповідальності можуть бути протилежними (відповідно: заохочення – покарання, винагорода – репарація).

Висновки. Юридична відповідальність має не тільки комплексний, але й діалектичний характер, оскільки вона наявна та посідає важливе й особливе місце в усіх проявах (і на всіх рівнях) багатовимірної системи права (як правового явища, комплексу всіх чинних правових норм держави), тобто не тільки як: міжгалузевий інститут права, що складається з двох субінститутів – позитивної і негативної юридичної відповідальності, – які включають певні правові норми, але й у правосвідомості (де відбувається їх злам чи формування) та правовідносинах, що регулюються (охороняються) цими нормами. Отже, юридична відповідальність є не лише виокремленим елементом права, але пронизує право в широкому розумінні і перетворюється на його юридичну ознаку; і тут слушно говорити вже про правову відповідальність.

Формалізованому міжгалузевому інституту юридичної відповідальності в структурі права притаманна не тільки дифузність (взаємопроникнення норм), але й синергетичність (ознака їх самоорганізації в системі права, упорядкування, внаслідок чого система набуває нових властивостей). Він склався об'єктивно і є обов'язковим структурним

елементом національного права, а вилучення, штучна видозміна чи заміна його на іноземний зменшить силу права в регулюванні й охороні суспільних відносин, благ, прав і свобод. Матриця ж юридичної відповідальності, тобто її місце та форма в багатовимірній системі права – показник ступеня гуманістичного розвитку правових відносин у конкретному суспільстві.

Інститут юридичної відповідальності належить і до числа засобів, які забезпечують системоутворювальні зв'язки між різними структурними одиницями системи права як по горизонталі, так і по вертикалі, та й нелінійно (публічного та приватного права); регулятивного та охоронного; галузі – підгалузі права; норми права – правосвідомості – правореалізації, правовідносин; правової культури, правотворчості та правоутворення (що охоплює різні форми та способи виникнення і буття права, його упорядкування і розвитку) і т. п.). А, маючи на увазі те, що розвиток громадянського суспільства передбачає розроблення нових методів правового регулювання та, відповідно, підвищення рівня юридичної відповідальності, в подальшому увагу теоретиків права та нормотворців слід звернути на розроблення саме позитивної юридичної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткаченко І. М. Теоретико-правова характеристика юридичної відповідальності. *Право і суспільство*. 2015. № 5(2). С. 35–37.
2. Машков А. Погляд на юридичну відповідальність як різновид правовідносин та його значення для формування сучасної юридичної теорії відповідальності. *Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. Вип. 84. С. 98–101.
3. Мисак О. Теоретичні проблеми визначення змісту юридичної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 129–132.
4. Берлач Н. А. Перспективи розвитку позитивної юридичної відповідальності в демократичному суспільстві. *Форум права*. 2012. № 1. С. 77–81.
5. Макушев В. П. Правова та громадянська культури як різновид соціокультурних факторів з формування системи стримувань і противаг побудови громадянського суспільства. *Право і суспільство*. 2009. № 3. С. 8–16.
6. Сулейменов М. К. *Право как система*. Алматы : Зангер, 2011. 344 с.
7. Козюбра М. І. Основні форми буття права та взаємовідносини між ними. *Право України*. 2011. № 8. С. 21–30.
8. Rogers E. M. *Diffusion of innovations*. New York: The Free Press, 2003. 576 p.
9. Сливка С. С. *Природне та надприродне право : монографія*. Київ : Атіка, 2005. 224 с.
10. Безклубий І. А., Бобровник С. В., Гриценко І. С. *Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія*. Київ : Грамота, 2014. 448 с.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2018.

Shestopalova L. The legal responsibility in the law.

Background. *The responsibility is an important feature of the society, persons and the law. The scientists in the law are disputing still about the structure of the legal liability and its place in the law.*

The **aim** of the article is to deepen the theory of legal responsibility based on the place and role determination of legal responsibility through its essential characteristics.

Materials and methods. The information base of research is the law of Ukraine, domestic scientific works in the law. Researches used general scientific and special legal methods: systemic, that includes different components with their specific tasks and functions, which interact with each other for achievement of this objective, comparative legal and linguistic methods and others.

Analysis of recent researches and publications. Sure, the works of some contemporary Ukrainian scientists are devoted to the study of the complex legal responsibility. But the problem of its role and essence has not received sufficient popularity among the domestic scientists, so there is a need for profound research of such concepts.

Results. The author investigated legal responsibility as an obligatory structural element and an attribute of law (legal liability), and as an integrated interdisciplinary institution of the law also, composed of two sub-institutions of law – negative legal responsibility and positive legal responsibility. The article defines the role of legal responsibility in the legal system in the broad sense, as well as its place in the structure of law. The author proves that legal responsibility is a complex, multidimensional category. The article contains a some of features of legal responsibility in the structure of the law.

Conclusion. So, legal responsibility is characterized not only by co-complexity, but also diffuseness, synergism, dialecticity, and its matrix is an indicator of the degree of humanistic development of the legal relations in a specific society.

Keywords: liability, negative legal responsibility, positive legal responsibility, legal institution, the structure of law, legal liability.

REFERENCES

1. Tkachenko I. M. Teoretyko-pravova harakterystyka jurydychnoi' vidpovidal'nosti. Pravo i suspil'stvo. 2015. № 5(2). S. 35–37.
2. Mashkov A. Pogljad na jurydychnu vidpovidal'nist' jak riznovyd pravovidnosyn ta jogo znachennja dlja formuvannja suchasnoi' jurydychnoi' teorii' vidpovidal'nosti. Visn. Kyi'v. nac. un-tu imeni Tarasa Shevchenka. Jurydychni nauky. 2010. Vyp. 84. S. 98–101.
3. Mysak O. Teoretychni problemy vyznachennja zmistu jurydychnoi' vidpovidal'nosti. Pidpryjemnyctvo, gospodarstvo i pravo. 2016. № 7. S. 129–132.
4. Berlach N. A. Perspektyvy rozvytku pozytyvnoi' jurydychnoi' vidpovidal'nosti v demokratychnomu suspil'stvi. Forum prava. 2012. № 1. S. 77–81.
5. Makushev V. P. Pravova ta gromadjans'ka kul'tury jak riznovyd sociokul'turnyh faktoriv z formuvannja systemy strymuvan' i protyvag pobudovy gromadjans'kogo suspil'stva. Pravo i suspil'stvo. 2009. № 3. S. 8–16.
6. Sulejmenov M. K. Pravo kak sistema. Almaty : Zanger, 2011. 344 s.
7. Kozjubra M. I. Osnovni formy buttja prava ta vzajemovidnosyny mizh nymy. Pravo Ukrai'ny. 2011. № 8. S. 21–30.
8. Rogers E. M. Diffusion of innovations. New York: The Free Press, 2003. 576 p.
9. Slyvka S. S. Pryrodne ta nadpryroodne pravo : monografija. Kyi'v : Atika, 2005. 224 s.
10. Bezklubnyj I. A., Bobrovnyk S. V., Grycenko I. S. Vidpovidal'nist' u pravi: filosofija, istorija, teorija. Kyi'v : Gramota, 2014. 448 s.